

---

# HISTORIA NOVA sv. 4

**MAXDORF**

V NAKLADATELSTVÍ MAXDORF

VYDAL

ÚSTAV PRO SOUDOBÉ DĚJINY AV ČR

S PŘÍSPĚNÍM

GRANTOVÉ AGENTURY ČESKÉ REPUBLIKY  
(REGISTRAČNÍ Č. 409/93/1210)

---

**HNUTÍ ZA  
OBČANSKOU  
SVOBODU  
1988–1989**

*Sborník dokumentů*

Růžena Hlušíčková a Blanka Císařovská

ÚSTAV PRO SOUDOBE DĚJINY AV ČR

**MAXDORF**

Hnutí za občanskou svobodu 1988–1989. Dokumenty

V nakladatelství MAXDORF vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

© Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994

Nakladatelství MAXDORF, Kukučínova 1151, 142 00 Praha 4

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Vychází jako 4. svazek edice HISTORIA NOVA v roce 1994

Editoři: Růžena Hlušíčková a Blanka Císařovská

Recenzovali: Zdeněk Sládek, Oldřich Tůma

Obálku navrhla: Alena Nievaldová

Sazba a grafická úprava: Jan Rosa

**ISBN 80-85800-15-2**

# OBSAH

<b>Úvod</b>	9
<b>Dokumenty</b>	23
<b>Přílohy</b>	253
Chronologie prvního období vzniku	
Hnutí za občanskou svobodu	255
Seznam nezávislých iniciativ	257
Seznam zkratk	263
Jmenný rejstřík	265
Seznam dokumentů	273



---

I.

ÚVOD

---





»Čas dozrál k práci vpravdě politické...«

Těmito slovy začíná manifest »Demokracii pro všechny«, kterým se 15. října 1988 ustavilo Hnutí za občanskou svobodu (HOS).

Svým zrodem souviselo úzce s Chartou 77, nejvýznamnější občanskou iniciativou, která se od svého vzniku v roce 1977 zabývala především problematikou porušování lidských a občanských práv, avšak postupně stále více zaujímal stanoviska k široké paletě problémů české a slovenské společnosti – ekologii, ekonomii, zdravotnictví, školství, kultuře, sociální péči atd. Důležitým impulsem k překonání dlouhé normalizační letargie společnosti a znamením obratu Charty 77 k politice byl dokument Charty 77, vydaný k příležitosti desetiletí její existence »Slovo ke spoluobčanům«<sup>1)</sup>. Dokument vyzýval občany, aby na veřejnosti, na pracovištích usilovali o změny poměrů, o zavedení pořádku, o neformální sdružování a řešení věcí veřejných, »aby se vzpamatovali do své svobody... a pochopili historickou možnost chvíle«.

Nebylo v silách Charty 77, aby překonala bariéru, kterou mezi ní a občany postavila StB sledováním, šikanováním a vězňením jejích aktivistů a aby mohla účinněji a otevřeněji pracovat politicky. Charta pracovala konspirativně, veškerou práci vykonával tříčlenný kolektiv mluvčích s malým okruhem lidí, všechny pokusy o masovější akce končily zásahem bezpečnosti a následnými represemi.

Tak tomu bylo i 17. ledna 1988, kdy se mělo konat 3. fórum Charty 77. Fóra Charty 77 byla pokusem o vytvoření politické platformy jejích signatářů a přívrženců. Po rozeznání lednového fóra se zrodila myšlenka několika chartistů založit nové hnutí, které by se deklarovalo již jako výhradně politické. Původně se mělo jmenovat Společenství pro demokracii a v průběhu přípravy této nové občanské iniciativy dostalo nakonec název Hnutí za občanskou svobodu (HOS).

Jeho hlavním organizátorem byl sociolog Rudolf Battěk, v době Pražského jara místopředseda KAN, za »normalizace« třikrát vězněný (9 let), spoluautor Manifestu nezávislých socialistů (1978), studii o vztahu politiky a etiky aj.

Osobní poznámky R. Battěka z doby vzniku HOS jsou svědectvím, jak těžce se Hnutí za občanskou svobodu a jeho základní dokument manifest »Demokracii pro všechny« (*dok. č. 1*) formovaly. Battěk sám na něm pracoval od ledna 1988. Jen za první polovinu února je v jeho zápisích zaznamenáno patnáct schůzek, jejichž cílem bylo seskupit do politické opozice občany, schopné podřídit svá individuální stanoviska společnému úkolu. Konsensus v zásadní otázce byl nalezen snadno: »reálný socialismus« nahradit skutečnou demokracií pro všechny. Konkrétní politické představy o její realizaci se však snadno netvořily. Vznikalo mnoho návrhů a připomínek, proběhlo mnoho konzultací. První pracovní verzi manifestu napsal R. Battěk, podkladové návrhy předložili V. Benda, N. Dymáček, P. Nauman, J. Šabata, J. Štern a několik anonymů. Do září 1988 R. Battěk zpracovával na základě konzultací celkem sedm verzí manifestu. O konečné, osmé verzi diskutovali na Hrádečku u V. Havla 16.–17. září 1988 R. Battěk, J. Kantůrek, L. Lis, P. Nauman, R. Palouš, J. Šabata, J. Štern a A. Vondra.

K diskusi byly předloženy čtyři návrhy základního prohlášení: Battěkův, Naumanův, Šabatův a Šternův. Texty byly značně rozdílné, Battěkův byl zpracován na základě mnoha konzultací. Naumanův návrh byl velmi radikální, Šabata jej postavil na myšlenku ekonomické a politické samosprávy, Šternův text byl stručný, desetibodový, s programem soukromého podnikání středních vrstev. Diskuse trvala půldruhého dne a bylo těžké návrhy sjednotit do konečné podoby. Nakonec se V. Havel rozhodl napsat nový návrh manifestu<sup>21</sup>. K jeho znění se vyjádřila řada jednotlivců a byl projednán na několika dalších setkáních a dvou redakčních poradách<sup>22</sup>. 30. září 1988 pak R. Battěk zaslal návrh manifestu I. Medkovi do Vídně s tím, že dokument není definitivní a nesmí být zatím zveřejňován<sup>23</sup>.

7. října seznámil I. Medek s návrhem manifestu V. Prečana, P. Tigrida a několik dalších na setkání českých a slovenských exilových pracovníků ve Frankenu. Ti se dohodli na těsné spolupráci při zveřejnění manifestu, jakmile bude k dispozici definitivní text a bude zrušeno embargo na jeho publikaci. Týž den bylo v Praze na celostátní redakci manifestu schváleno konečné znění, které bylo připraveno 25. září na schůzce pražské redakční rady. Po Havlově jazykové korektuře byl manifest 11. října konečně hotov.

12. října 1988 zaslal R. Battěk I. Medkovi do Vídně text podepsaný 24 signatáři s 11 kontaktními adresami. Současně byly kopie s originálem průvodního dopisu R. Battěka z 12. října doručeny do Scheinfeldu V. Prečanovi.

Text manifestu vysílal I. Medek 15.–16. 10. rozhlasovou stanicí VOA (Hlas Ameriky), zároveň jej přinesla relace RFE (Svobodná Evropa) a 17. října jej zde komentoval V. Kusín<sup>24</sup>.

Další podpisy a dvanáctou kontaktní adresu předal R. Battěk V. Prečanovi do Scheinfeldu dodatečně prostřednictvím J. Šiklové<sup>25</sup>.

Manifest »Demokracii pro všechny« byl chystán k oslavě 28. října. 15. října 1988 vyšel v Praze, v Brně a v Bratislavě. Byl rozmnožován mnoha způsoby: zprvu strojopisně a hlavně xerografickou kopií strojopisu ve formě brožury formátu A5, která byla rozšiřována v Praze mezi 15. a 27. říjnem 1988. V této brožurce je již uvedeno 126 signatářů a 12 kontaktních adres. Tištěné brožury s textem manifestu vyšly bezprostředně po založení Hnutí za občanskou svobodu doma i v exilu. V Československu se zasloužil o ilegální vydání Karel Šrp, který nechal vyhotovit 4000 ofsetových brožurek v listopadu 1988 v modřanské tiskárně. V exilu byla vydána péčí V. Prečana brožura *Demokracii pro všechny. Manifest Hnutí za občanskou svobodu a další dokumenty* (ČSDS – Scheinfeld, ediční řada Dossier č. 1, listopad 1988). Z celkového nákladu 5000 výtisků bylo dopraveno do Československa nejméně 4000 kusů. Brožuru vydalo ČSDS také v angličtině v kvalitním překladu A. G. Braina nákladem 1000 výtisků. Sloužila k informaci zahraničním organizacím a institucím na Západě. Mnohé z nich ochotně používaly a přetiskovaly informace, výňatky nebo celý manifest.

Dokumenty a informace o činnosti občanských iniciativ, a tedy i o manifestu »Demokracii pro všechny« se kromě exilových center V. Prečana a I. Medka dostávaly zvláštními kanály i do dalších exilových redakcí a agentur, např. do římské redakce *Listů* a do agentury Palach Press v Londýně. *Listy* přetiskly celý text manifestu v české i v anglické verzi.

Manifest obsahuje 12 námětů k úvahám o předpokládaných změnách v Československu. Především se Hnutí za občanskou svobodu přihlásilo k Masarykově odkazu demokracie jako stále inspiřující ideji, založené na duchovní, politické a hospodářské pluralitě. Jako první z občanských nezávislých iniciativ 70. a 80. let žádalo zrušení článku 4 československé ústavy, který komunistické straně zaručoval vedoucí úlohu ve státě. Jednou z nejdůležitějších pasáží manifestu je úvaha o cestách k hospodářské prosperitě. Proklamovala radikální hospodářskou reformu s pluralitou různých forem vlastnictví s důrazem na podporu soukromého podnikání středních vrstev. Zvláštní oddíl se věnoval nové československé ústavě a obnovení právního řádu s důrazem na základní občanská práva a svobody. Deklaroval svobodu duchovního života, svobodu víry, nezávislost odborů, demilitarizaci společnosti, odchod sovětských vojsk, národní svébytnost a návrat Československa do Evropy. Důležité místo v manifestu bylo věnováno záchraně životního prostředí.

Manifest formuloval předpoklady pro otevřenou společnost, v níž bude možno uskutečnit program občanské demokracie. Humanismus, Občanství, Svoboda, H O S, iniciály těchto principů skládají smysl i cíl tohoto hnutí.

V předvečer 28. října připravila Státní bezpečnost na signatáře HOS razii. Byla zadržena asi stovka signatářů, většina z nich na 96 hodin, proti mnohým bylo zahájeno trestní stíhání podle § 100 tr. řádu o pobuřování. Bylo jasné, že vládoucí moc v HOS rozpoznala nepřítele, který zaútočil na samotnou podstatu její existence, na vedoucí roli KSČ. Nebylo divu, že v Rudém právu a v jiných stranických časopisech se strhl pokřik, že manifest je »kontrarevolučním pamfletem«. Ostrá propaganda proti manifestu svědčila o tom, jak hystericky vládoucí moc přijímala snahy o politický pluralismus.

Manifest »Demokracii pro všechny« vyvolal širokou diskusi, která proběhla na stránkách *Alternativy*, samizdatové revue HOS. Revue je důležitým pramenem pro pochopení, jak se v disidentských kruzích uvažovalo o možnostech budoucího společenského vývoje v Československu a jak manifest HOS přispěl k vyjasnění různých stanovisek.

P. Uhla, který vyvolal polemiku svým kritickým článkem »Demokracii pro některé« (*dok. č. 20*), iritovalo, že v manifestu není ani jedno slovo o socialismu, že se manifest distancuje od všeho socialistického. Jako mnoho dalších disidentů nepovažoval P. Uhl socialismus za společenský řád, který musí být v dalším vývoji odstraněn, ale naopak věřil, že může být v modifikované podobě, jako typ všelidové demokracie, mj. politické a hospodářské samosprávy, optimálním modelem společnosti. Šlo tedy o to, zda lze uskutečnit takovou organizaci společnosti, která bude negovat socialismus totalitního typu, a nebude přitom automaticky přejímat vzor současného Západu, poučí se jeho zkušenostmi a najde novou optimální syntézu. Politolog Milan Šimečka považoval selhání socialismu za dostatečný důkaz jeho konce jako jedné utopie<sup>7)</sup>. Šimečkova rezignace na jakýkoliv socialismus jako na umělý projekt dovedla diskusi k dalšímu tématu o vztahu demokracie přímé a nepřímé, tj. samosprávné a parlamentní demokracie, a o tom, který typ je opravdivým výrazem občanské společnosti. Diskuse se zúčastnili R. Battěk, B. Janát, J. Mezník, J. Konečný, P. Nauman, M. Šimečka, Jan Štern, P. Uhl, J. Vohryzek a další.

Manifest chápe demokracii jako hluboce lidový řád, jehož občanský princip je zakódován už v názvu »Demokracii pro všechny« a jehož hlavním předpokladem je pluralismus. Ten prostupuje celým textem a zrcadlí se i v části o ekonomické transformaci s perspektivou existence všech typů vlastnictví: státního, družstevního, samosprávného a soukromého (střední stav). V diskusi, v níž se objevilo mnoho důkazů jak pro přímou demokracii, tak pro demokracii zastupitelskou, vystoupil také Martin Palouš (*dok. č. 95*) s filozofickým zdůvodněním ideje přímé demokracie. V praxi se pak ukázalo, jak mělo Hnutí za občanskou svobodu blízko k idejím občanské svobodné společnosti, ať už požadavkem referenda a svobodných odborů v samotném manifestu, či později, v polistopadovém období, prosazováním instituce nezávislých kandidátů, a konečně v dokumentu J. Šterna z jara 1990 o »Svobodné obci«<sup>8)</sup>.

Diskuse o manifestu nebyla limitována jen Uhlou kritikou a reakcemi na ni. Manifest inspiroval různé filozofické, ekonomické a historické úvahy, které šéfredaktor *Alternativy* J. Kantůrek zveřejňoval bez redakčních zásahů v plně šíři kontroverzních hledisek.

Kromě »duchovního kvasu« měl manifest především význam politický. Již bylo výše uvedeno, že manifest a Hnutí za občanskou svobodu bylo jakousi politickou modifikací Charty 77, jejíž počátek se odvíjel od dokumentu Charty 77 »Slovo ke spoluobčanům« a od fóru Charty 77. V září 1987 došlo k pokusu o vytvoření jednotného disidentského politického hnutí, o něž se zasloužila Demokratická iniciativa. Z jejího podnětu byl zaslán dopis Federálnímu shromáždění, vyzývající poslance k práci na demokratizaci života celé společnosti<sup>9)</sup>. Dokument byl podepsán E. Mandlrem, J. Šternem, M. Štenglem, K. Štindlem, Annou a Herbertou Masarykovými, V. Havlem, R. Battěkem, P. Pithartem, L. Dobrovským aj. Tento pokus o sjednocení opozice zůstal torzem, neboť cesty signatářů se rozcházel. Důvody byly prozaicky osobní i ideové (např. výhrady Demokratické iniciativy vůči Chartě 77 a naopak). Manifest tedy znamenal další pokus o vytvoření širší politické opozice. Jak nelehkým úkolem bylo dosažení politického konsensu, kolik praktického úsilí,

schůzek, konzultací a porad proběhlo, bylo již zaznamenáno. Aby se věc podařila, musel být manifest dílem politické diplomacie přijatelný pro opozici všech politických odstínů. Proto byl jeho text v podstatě všeobecný. Posuzoval-li se manifest mimo kontext, totiž bez hlubšího zasvěcení do vnitřního života opozice, do její těžko sjednotitelné činnosti, hodnotil-li se jen podle slov, pak pochopitelně nemohl být přijat zcela jednoznačně.

Také pohled historika M. Otáhala, který byl v době vzniku manifestu na studijním pobytu v Mnichově, vystihuje, jakými hledisky byli kritikové manifestu vedeni<sup>10)</sup>.

Ať už je manifest hodnocen jakkoliv, nesporné je, že jím vyhlášené hnutí sehrálo nezastupitelnou roli: veřejně se vyhlásilo za politickou opozici. Spolu s Demokratickou iniciativou a Obrodou požadovalo v říjnu 1988 svobodné volby a vytvoření vlády národní důvěry (*dok. č. 113*). Neméně významné bylo, že HOS prolomil bariéru mezi světem disentu a ostatních: do jeho řad se zapojili mladí lidé z různých sociálních struktur, především studenti a dělníci.

Hnutí za občanskou svobodu se ustavilo manifestem jako »volné sdružení svobodně vznikajících a žádnému centru nepodřízených politických skupin a klubů v různých místech naší republiky...« Toto organizační vymezení HOS v manifestu bylo dalším vývojem překonáno, neboť hnutí se začalo formovat jako zárodek politické strany. Do jeho čela byl postaven Prozatímní koordinační výbor (PKV) se zástupci Prahy, Brna, Bratislavy. V červnu 1989 pak vznikl Pražský výbor, později výbory v západočeském, východočeském a východoslovenském kraji. V každém pražském obvodu a v mnoha dalších městech republiky vznikaly skupiny HOS, které se pravidelně scházely a udržovaly čilé kontakty s PKV. Členy PKV byli R. Battěk, V. Benda, P. Bratinka, J. Čarnogurský, T. Hradílek, J. Konečný, L. Lis, I. Mašek, P. Nauman, Jiří Ruml, F. Řehánek, J. Šabata, M. Šimečka, J. Štern. V Pražském výboru pracovala technicko-organizační skupina, která pomáhala vytvářet organizační strukturu, začleňovala nově podepsané signatáře do skupin a vedla aktivisty, kteří byli pověřeni starostí o jednotlivé skupiny na obvodech. K tomuto aktivu Pražského výboru patřili M. Holata, J. Kozlík, I. Květoň, J. Kozelka, M. Kvašňák, P. Nauman, J. Skalický, J. Richterová, T. Zelenka a V. Wagner. Mimo Prahu byla hlavní aktivní centra v českých zemích, zejména v jižních a v západních Čechách (J. Šašek, J. Konečný, J. Marek aj.), na Moravě (T. Hradílek, M. Jelínek, J. Šabata, J. Šebesta, J. Mezník aj.).

Hnutí za občanskou svobodu působilo celostátně. Na Slovensku se hnutí ustavilo samostatně 11. listopadu 1988. Ke dni lidských práv vydalo první samostatné Vyhlásenie Hnutia za občanskú slobodu na Slovensku (*dok. č. 7*) podepsané J. Čarnogurským, M. Šimečkou, V. Kováčikem, A. Seleckým a M. Šimkem. Do HOS se na Slovensku dále zapojili I. Hoffman, H. Ponická, M. Kusý, J. Szöllös, J. Kohutiar aj.

Hnutí za občanskou svobodu vydávalo dvě samizdatové tiskoviny: *Zpravodaj HOS* a *Alternativa*. *Zpravodaj HOS*, informační občasník určený jeho signatářům, vycházel od února 1989 (poslední, osmé předlistopadové číslo bylo věnováno výročí 28. října). Jeho iniciátorem byl L. Lis. *Alternativa – revue pro nezávislou politiku* vyšla třikrát: 15.12.1988, 2.4.1989 a 3.8.1989. Čtvrté číslo už nevyšlo, ale jeho rukopis uchoval P. Nauman a je uložen v archivu ÚSD. Redakci *Zpravodaje* řídili hlavně R. Battěk, L. Lis a H. Němcová, odpovědným redaktorem *Alternativy* byl J. Kantůrek a členy redakční rady P. Bratinka, R. Battěk, P. Nauman a M. Palouš (Praha), Milan Jelínek (Brno), Jaroslav Šebesta (Jihlava), Milan Šimečka (Bratislava). Technickým redaktorem byl P. Nauman, který také se svým synovcem F. Štormem, tehdy studentem Vysoké školy uměleckoprůmyslové, graficky upravili oba tituly časopisu a vytvořili i znaky a emblémy HOS.

Revue *Alternativa* si dala v redakčním úvodníku za úkol rozpracovávat dál myšlenky manifestu a jeho cíle. *Alternativa* se stala předním teoretickým disidentským orgánem s naprosto svobodnou duchovní orientací. P. Nauman ve svém článku »Programové prohlášení« o smyslu manifestu a *Alternativy* napsal: »Tento program a konečně i celý časopis je psán pro obyčejné lidi, neboť dohromady se musíme znovu učit přemýšlet, musíme se učit demokracii, odpovědnosti a morálce, my všichni se musíme stát z obyvatel opět občany.« (*Dok. č. 18.*) Proto *Alternativa* uveřejnila řadu pojednání o základních idejích, které ovlivňovaly naše národní dějiny a zkoumala jejich aktuální

význam. Zasloužila se o navrácení a naplnění jejich pravého smyslu. To bylo významné zejména pro mládež, která ztratila kontinuitu s demokratickou minulostí, která hledala svou ideovou orientaci. Právě tato atmosféra duchovního a politického jitření byla tím nejcennějším, co v té době »hosité« prožívali. Byla pro ně významnější, než všechna provolání a prohlášení. Myšlenkový kvas v HOS a politické zkušenosti z různých akcí byly jejich primární školou občanské vyspělosti.

Hnutí za občanskou svobodu, tak jako ostatní občanské nezávislé iniciativy, bylo zapojeno do široké distribuční sítě, pomocí které se dokumenty posílaly různými cestami do zahraničí k publikaci, k rozhlasovému vysílání a k archivaci. Vozili je diplomatictí pracovníci, posílaly se v diplomatické poště nebo normální poštou na různé vídeňské adresy, převáželi je i přátelé (za dopis, nalezený při celní prohlídce se odebíral pas na 5 let). Dokumenty se soustřeďovaly především v Československém dokumentačním středisku v Scheinfeldu, vedeném V. Prečanem. Velice rozšířenou formou byly také přímé telefonáty z pražských pouličních telefonních budek, a to především do nejbližší Vídně I. Medkovi, který pak vysílal zprávy prostřednictvím Hlasu Ameriky. Příjemci zpráv z domova I. Medek a V. Prečan je rozesílali do více než 70 různých míst v Evropě a v USA, např. do redakcí zahraničních i exilových novin, časopisů, rozhlasových a televizních stanic, univerzitám, různým společnostem.

Poté, co Hnutí vystoupilo se svým manifestem, jeho představitelé spolu s dalšími iniciativami vstoupili do každodenní praktické politiky a zaujímali stanoviska ke všem významným událostem. Hnutí za občanskou svobodu vydalo od svého vzniku 15. října 1988 do listopadu 1989 celkem 40 vlastních dokumentů a 28 spolu s ostatními občanskými iniciativami. Vysloveně politickými občanskými iniciativami byly HOS, Demokratická iniciativa (DI), Obroda a v jistém směru i Nezávislé mírové sdružení, které však bylo hlavně zaměřeno na problém demilitarizace. S těmito iniciativami HOS spolupracoval a v dalším vývoji se snažil o integraci.

Prvním veřejným vystoupením HOS měl být projev L. Lise na Václavském náměstí 28. října 1988, nazvaný »Více svobody« (*dok. č. 3*). Než však mohl L. Lis svůj projev začít, byl z místa svého vystoupení odveden Státní bezpečností. Bezprostředně potom R. Battěk a L. Lis vyslali do světa »Provolání k evropské veřejnosti« (*dok. č. 4*), v němž vyzvali Evropu k protestům proti teroru v Československu. Na prvním a zároveň posledním předlistopadovém legálním vystoupení občanských iniciativ na Škroupově náměstí 10.12.1988 (Den lidských práv) vystoupila řada řečníků, většinou signatářů manifestu; oficiálně za HOS promluvil R. Battěk (*dok. č. 11, 12, 13*).

Významným předělem v činnosti občanských iniciativ a podnětem pro postupnou radikalizaci širší veřejnosti byly lednové události roku 1989 – Palachův týden. Bití demonstrantů, pendreky, vodní děla, obrněné transportéry, nahánění demonstrantů do »antonů«, to vše veřejností natolik otřásl, že se konečně zdvihla vlna silnějšího odporu proti režimu. Byla to především podpisová akce, iniciativa kulturních pracovníků z 26. ledna 1989 proti řádění policie a zatčení V. Havla, J. Petrové, O. Veverky, D. Němce, J. Šternové aj., kteří se provinili tím, že položili květiny na místo, kde se J. Palach upálil.

Dokument »Výzva Jana Palacha« (*dok. č. 23*) byl zamyšlením nad odkazem národního hrdiny a výzvou mladým lidem, aby si uvědomili svou zodpovědnost k národu. »Jan Palach nám neřká, jděte a umírejte. Nýbrž: jděte a usilujte o vlastní podíl na utváření svého i národního života v duchu poznané a žité pravdy.«

Konkrétní závěry z lednových událostí byly obsaženy v dokumentu z 26.1.1989 »Prohlášení účastníků Hnutí za občanskou svobodu« (*dok. č. 26*), které podepsalo 27 signatářů HOS. Dokument požadoval propuštění zadržovaných občanů a politických vězňů, ustavení komise Federálního shromáždění k vyšetření postupu policie proti občanům, zastavení dalších represí, nastoupení cesty k dialogu a k jednání.

První etapu činnosti HOS zavřil významný dokument z 16. února 1989 »Cesty k demokracii« (*dok. č. 29*), vyzývající představitele moci, zodpovědné za daný stav společnosti, k odstoupení z funkcí. Přípravovaná zákonná opatření k rozšíření represí označil HOS za prostředky na pokraji výjimečného stavu. V dalším dokumentu (*dok. č. 33*) žádal poslance Federálního shromáždění, aby je odmítli.

Lednovými událostmi a následnými dokumenty končí první etapa činnosti HOS. Je charakterizována činorodou politickou prací, předznamenanou manifestem s požadavkem zrušení vedoucí úlohy KSČ a vrcholící dokumentem z 16. února 1989, v němž byl vysloven požadavek na odchod představitelů režimu. Zdá se, žev tomto směru Hnutí za občanskou svobodu bylo mezi ostatními občanskými iniciativami nejradikálnější.

Od jara do 17. listopadu 1989 se činnost HOS prohloubila o koncepční práce a upevnila se do budováním organizační struktury. Zároveň se hnutí začalo vnitřně strukturovat politicky do jednotlivých klubů.

Velkou pozornost HOS věnoval koncepční práci na ústavě (*dok. č. 30*). Už na shromáždění na Škroupově náměstí R. Battěk mluvil o ústavě a připomněl, že občané musí ústavu posoudit a naučit se tak rozhodovat sami o sobě. V lednu 1989 totiž vládní moc vydala základní směrnice pro postup prací na přípravě nové ústavy a zcela formálně vyhlásila veřejnou diskusi. Žádný dialog se však nekonal. Z vyhlášených oficiálních směrnic nebylo jasné, jak bude řešena volební úprava, národnostní otázka, zda se zavede ústavní soud, jak bude fungovat parlamentní systém, jaký bude skutečný poměr států k mezinárodním paktům a závazkům atd.

Členové PKV jednali s P. Pithartem, aby se skupinou právníků připravil do podzimu roku 1989 návrh ústavy za celý disent, jako alternativu k oficiálnímu návrhu. Skupina právníků však s prací váhala, a proto se PKV rozhodl připravit pro ni určitá ideová východiska, o nichž se domníval, že by měla být respektována. Byla vytvořena komise, v které byli zastoupeni R. Battěk, V. Benda, P. Bratinka, J. Černogurský a J. Štern. Vypracovali »Principy nové ústavy«, datované 26.6.1989 (*dok. č. 62*) a publikované ve zvláštním čísle *Zpravodaje HOS* (číslo 4). Pokud jde o státoprávní uspořádání, česká i slovenská strana se dohodly velmi rychle na federálních zásadách. J. Černogurský trval na požadavku, aby obě republiky byly naprosto rovnoprávné, aby měly vlastní ústavy, symboly a vlajky a aby federace byla dobrovolná. Obtížnější jednání bylo se zástupci Moravy, kteří žádali v ústavě zmínku o jejím specifickém postavení v rámci republiky.

»Principy nové ústavy« byly zaslány stovkám federálních i národních institucí od národních výborů po Federální shromáždění bez jakékoliv odezvy. Ve skupinách HOS, na stránkách *Zpravodaje* i na různých setkáních se dokument stal nejdůležitějším materiálem pro diskuse o ústavě. Proto také bylo na 1. června 1989 zorganizováno setkání asi šedesáti signatářů HOS (*dok. č. 50*) v restauraci na Hadovce v Praze 6. Asi po 15 minutách však Bezpečnost shromáždění rozprášíla a řadu účastníků zadržela.

Na základě diskusí a připomínek byla připravena pracovní verze ústavy, dokonce v paragrafované podobě o 37 člancích. Bohužel se nepodařilo, aby HOS návrh ústavy včas dokončilo. Konečných prací se ujal P. Rychetský, svou verzi ústavy však odevzdal až Občanskému fóru.

Od května 1989 usilovalo HOS o mezinárodní odsouzení srpnové invaze do Československa. Fakt, že československá komunistická vláda v r. 1976 ratifikovala mezinárodní konvence OSN o občanských a politických právech a Závěrečný akt o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, byl právním podkladem pro dokumenty obracející se na mezinárodní veřejnost, které HOS většinou spolupodepisovalo s ostatními občanskými iniciativami. 27. května 1989 se za účasti osmi nezávislých iniciativ konalo Fórum k výsledkům Závěrečného dokumentu následné schůzky KBSE, kde bylo přijato prohlášení, žádající důsledné sladění československých zákonů s mezinárodními pakti.

2. června, v době zasedání sjezdu lidových poslanců, zaslal PKV HOS dopis akademiku A. D. Sacharovovi (*dok. č. 51*) s žádostí, aby sjezd odsoudil intervenční vstup vojsk do Československa v srpnu 1968 a rozhodl o stažení vojsk z našeho území.

Vzhledem k blížícímu se výročí 21. srpna napsalo 10 nezávislých iniciativ dopis pěti představitelům států, které se zúčastnily intervence (*dok. č. 64*). Žádaly v něm, aby vlády a zastupitelské sbory všech pěti států uznaly intervenci z r. 1968 za čin hrubě porušující mezinárodní právo, aby se zřekly Brežněvovy doktríny a aby intervenční vojska z Československa odešla. Jako první z pěti států odsoudil intervenci Sejm a Senát Polské republiky. Zatímco vedení HOS napsalo polským poslancům a senátorům slova uznání, předsednictvo Federálního shromáždění ČSSR protestovalo

diplomatickou nótou, že jde o »hrubé zasahování do vnitřních záležitostí země«. Tento ostudný postoj, s jakým parlament přijal omluvu za ponížení českého a slovenského národa, byl natolik trapný, že inspiroval HOS k ironickému dopisu československému parlamentu (*dok. č. 87*).

29. června 1989 bylo vydáno prohlášení *Několik vět*, které k témuž dni podepsalo 1800 a v průběhu dalších měsíců 40 000 občanů. Početní nepoměr signatářů manifestu HOS a *Několika vět* (949 : 40 000) neznamená, že by manifest byl ve srovnání s populárními *Několika větami* méně významný. Oba dva dokumenty byly výrazem své doby a odpovídaly stavu a úrovni opozice ve své vývojové etapě. Manifest HOS byl myšlenkově hlubší, jeho smyslem byla výzva k společenským změnám a k sebereflexi; měl znaky politického programu. *Několik vět* nespírovalo na teoretickou úroveň. Bylo stručné, lapidární, heslovité, srozumitelné, kdokoli je mohl bez dlouhého rozmyšlení podepsat. *Několik vět* vzniklo v době, kdy od manifestu HOS uběhlo osm dramatických měsíců, které rychle posouvaly politický vývoj k revolučním událostem. Zejména leden 1989 znamenal obrat v postojích stále širšího okruhu obyvatelstva. Kulturní pracovníci zorganizovali mnohatisícovou akci protestů proti represím za demonstrace v Palachově týdnu, tzv. Iniciativu kulturních pracovníků. Tato podpisová akce svou kvantitou znamenala jistý průlom do činnosti disentu – na scéně opozice vstoupilo tisíce dosud mlčících intelektuálů, kteří tak mj. odčinili své podpisy na *Antichartě* v r. 1977. *Několik vět* z června 1989 bylo ještě mohutnější a začlenilo do opozice nejen intelektuály, ale všechny vrstvy společnosti. Jeho popularita ukázala, jak silně se změnila během roku situace, jak padal z lidí strach a rostla naděje, že dojde k politickému zlomu moci<sup>11</sup>). HOS a ostatní iniciativy tento proces aktivně podporovaly, signatáři sbírali podpisy pod petici. *Několik vět* se stalo nejvýznamnější a nejpobulárnější akcí v předlistopadovém Československu.

Události byly zralé k tomu, aby se občanské iniciativy dohodly na společném postupu, aby koordinovaly všechny své kroky a řídily další vývoj, spějící k rozhodným událostem. Od července se zástupci HOS, Demokratické iniciativy, Obrody a Nezávislého mírového sdružení radili o ustavení koordinačního výboru. Připravily sice koncept koordinačního výboru občanských iniciativ, ale jednání se příliš protahovala (*dok. č. 124*).

Neméně důležitým cílem bylo získat co nejvíce opozičně cítících občanů na stranu sjednocených občanských iniciativ. Konečně bylo důležité, aby byli získáni pracovníci ze státních struktur, hlavně odborníci, kteří by mohli prospět jako poradci pro otázky přestavby státního zřízení. K tomu měl být ustaven Občanský výbor (Národní výbor), který se měl skládat jak z osobností občanských iniciativ, tak i státní správy. J. Šabata navrhol dokonce vytvoření Mezinárodního koordinačního výboru s polskými a maďarskými disidenty. Všechny tyto plány ztroskotávaly, třebaže se konaly desítky schůzek a vyvinulo se velké úsilí. Aktivisté HOS byli totiž důsledně hlídáni, mnohokrát zatčeni na ulicích i v bytech při domovních prohlídkách. Kontakty s občany se navazovaly jen velmi těžko a neschadno.

Vytvoření společného výboru všech občanských aktivit silně zpomalil a zkomplikoval vážný rozkol, jehož příznaky se začaly objevovat již na jaře 1989 v souvislosti s otázkou, zda se zúčastnit či neúčastnit oficiální manifestace 1. máje. Tehdy byly pro účast jen České děti a Klub Johna Lennona. Byl to celkem spor problematický, na který bylo možno zapomenout, protože se týkal režimní oficiální akce. Daleko hlubší byla neshoda, zda uspořádat či neuspořádat manifestaci 21. srpna 1989. Bylo těžko myslitelné, aby se na tento den nepřipravila protestní akce, už proto, že nezávislé iniciativy se silně angažovaly za odsouzení intervence států Varšavského paktu do Československa a že 21. srpen byl a zůstal mezinárodním problémem mimořádného významu. Část disidentů argumentovala, že není správné zbytečně riskovat další bití a zatýkání, dokonce i životy. Proslýchalo se totiž, že státní moc chce vyprovokovat krvavý masakr, aby měla příležitost ostře zasáhnout proti demonstrantům. Rozpor byl o to vážnější, že rozdílné názory na vhodnost manifestací byly projevem závažných sporů v disentu. V intelektuálních opozičních kruzích se často a daleko dříve než bezprostředně před srpnovým výročím diskutovalo o účelu a o mravním a politickém významu demonstrací. Toto téma otevřel na stránkách samizdatových Lidových novin Z. Urbánek<sup>12</sup>) a záhy poté se začalo o demonstracích diskutovat nejen v tomto časopise, ale i v širší veřejnosti. K de-

diplomatickou nótou, že jde o »hrubé zasahování do vnitřních záležitostí země«. Tento ostudný postoj, s jakým parlament přijal omluvu za ponížení českého a slovenského národa, byl natolik trapný, že inspiroval HOS k ironickému dopisu československému parlamentu (dok. č. 87).

29. června 1989 bylo vydáno prohlášení *Několik vět*, které k témuž dni podepsalo 1800 a v průběhu dalších měsíců 40 000 občanů. Početní nepoměr signatářů manifestu HOS a *Několika vět* (949 : 40 000) neznamená, že by manifest byl ve srovnání s populárními *Několika větami* méně významný. Obě dva dokumenty byly výrazem své doby a odpovídaly stavu a úrovni opozice ve své vývojové etapě. Manifest HOS byl myšlenkově hlubší, jeho smyslem byla výzva k společenským změnám a k sebereflexi; měl znaky politického programu. *Několik vět* neaspirovalo na teoretickou úroveň. Bylo stručné, lapidární, heslovité, srozumitelné, kdokoli je mohl bez dlouhého rozmyšlení podepsat. *Několik vět* vzniklo v době, kdy od manifestu HOS uběhlo osm dramatických měsíců, které rychle posouvaly politický vývoj k revolučním událostem. Zejména leden 1989 znamenal obrat v postojích stále širšího okruhu obyvatelstva. Kulturní pracovníci zorganizovali mnohatisícovou akci protestů proti represím za demonstrace v Palachově týdnu, tzv. Iniciativu kulturních pracovníků. Tato podpisová akce svou kvantitou znamenala jistý průlom do činnosti disentu – na scéně opozice vstoupilo tisíce dosud mlčících intelektuálů, kteří tak mj. odčinili své podpisy na *Anticharié* v r. 1977. *Několik vět* z června 1989 bylo ještě mohutnější a začlenilo do opozice nejen intelektuály, ale všechny vrstvy společnosti. Jeho popularita ukázala, jak silně se změnila během roku situace, jak padal z lidí strach a rostla naděje, že dojde k politickému zlomu moci<sup>11)</sup>. HOS a ostatní iniciativy tento proces aktivně podporovaly, signatáři sbírali podpisy pod petici. *Několik vět* se stalo nejvýznamnější a nejpoblíbenější akcí v předlistopadovém Československu.

Události byly zralé k tomu, aby se občanské iniciativy dohodly na společném postupu, aby koordinovaly všechny své kroky a řídily další vývoj, spějící k rozhodným událostem. Od července se zástupci HOS, Demokratické iniciativy, Obrody a Nezávislého mírového sdružení radili o ustavení koordinačního výboru. Připravily sice koncept koordinačního výboru občanských iniciativ, ale jednání se příliš protahovala (dok. č. 124).

Neméně důležitým cílem bylo získat co nejvíce opozičně cítících občanů na stranu sjednocených občanských iniciativ. Konečně bylo důležité, aby byli získáni pracovníci ze státních struktur, hlavně odborníci, kteří by mohli prospět jako poradci pro otázky přestavby státního zřízení. K tomu měl být ustaven Občanský výbor (Národní výbor), který se měl skládat jak z osobností občanských iniciativ, tak i státní správy. J. Šabata navrhoval dokonce vytvoření Mezinárodního koordinačního výboru s polskými a maďarskými disidenty. Všechny tyto plány ztroskotávaly, třebaže se konaly desítky schůzek a vyvinulo se velké úsilí. Aktivisté HOS byli totiž důsledně hlídáni, mnohokrát zatčeni na ulicích i v bytech při domovních prohlídkách. Kontakty s občany se navazovaly jen velmi těžko a nesnadno.

Vytvoření společného výboru všech občanských aktivit silně zpomalil a zkomplikoval vážný rozkol, jehož příznaky se začaly objevovat již na jaře 1989 v souvislosti s otázkou, zda se zúčastnit či neúčastnit oficiální manifestace 1. máje. Tehdy byly pro účast jen České děti a Klub Johna Lennona. Byl to celkem spor problematický, na který bylo možno zapomenout, protože se týkal režimní oficiální akce. Daleko hlubší byla neshoda, zda uspořádat či neuspořádat manifestaci 21. srpna 1989. Bylo těžko myslitelné, aby se na tento den nepřipravila protestní akce, už proto, že nezávislé iniciativy se silně angažovaly za odsouzení intervence států Varšavského paktu do Československa a že 21. srpen byl a zůstal mezinárodním problémem mimořádného významu. Část disidentů argumentovala, že není správné zbytečně riskovat další bití a zatýkání, dokonce i životy. Proslýchalo se totiž, že státní moc chce vyprovokovat krvavý masakr, aby měla příležitost ostře zasáhnout proti demonstrantům. Rozpor byl o to vážnější, že rozdílné názory na vhodnost manifestací byly projevem závažných sporů v disentu. V intelektuálních opozičních kruzích se často a daleko dříve než bezprostředně před srpnovým výročím diskutovalo o účelu a o mravním a politickém významu demonstrací. Toto téma otevřel na stránkách samizdatových Lidových novin Z. Urbánek<sup>12)</sup> a záhy poté se začalo o demonstracích diskutovat nejen v tomto časopise, ale i v širší veřejnosti. K de-



monstracím se šířila nechuť spojená s pocitem únavy ze stále opakovaného scénáře: hrstka demonstrantů byla zbita Bezpečností, nahnána k výslechům a následným soudům a trestům.

Rozdílný názor na demonstrace se v souvislosti se sporem o 21. srpen 1989 vyvinul v konflikt. Mezi mladými radikálními a čínorodými lidmi byly demonstrace považovány za jeden z nejdůležitějších projevů protirežimního odporu. Protože HOS ve svých řadách soustřeďoval odpůrce »normalizačního« režimu z různých sociálních a generačních vrstev, nemohl PKV zaujmout k manifestaci indiferentní stanovisko.

Vedení HOS si bylo vědomo, že manifestace je nutná, ale nechťelo vystupovat konfrontačně vůči přátelům, kteří s manifestacemi nesympatizovali. Stalo se tedy, že DI, HOS a Sdružení T. G. Masaryka doporučilo k 21. srpnu pokojnou manifestaci v Praze na pěší zóně v 17 hod., jakož i v jiných městech republiky (*dok. č. 72*). Po tomto dokumentu následoval brzy další, vydaný ještě před 21. srpnem, podepsaný R. Battěkem, L. Lisem a E. Mandlerem (*dok. č. 73*). Text byl skrytou polemikou s V. Havlem a s dokumentem šesti nezávislých iniciativ z 10.8.1989 (*tamtéž*), reagoval na obavy lidí, kteří jsou »všeobecně uznávání nezávislou občanskou veřejností« a varují před nebezpečím represí. HOS a DI stály nadále za názorem, že 21. srpen nesmí zůstat bez odezvy a že je třeba postavit se neohroženě za právo.

Manifestace 21. srpna 1989 morální a politický význam měla. Přijeli mladí demokraté z Maďarska, Polska (ale i z Itálie a Holandska), aby se v den výročí okupace Československa veřejně na Václavském náměstí omluvili za »zbabělost svých otců« a přivezli »místo tanků květiny«. Řečník G. Kerényi proslav nedokončil, zakročila policie a vše dokončily pendrekry, vodní děla a antony.

Snad bylo už nadbytečné, aby obě iniciativy tyto události dál komentovaly. Přesto další dokument HOS a DI (*dok. č. 84*) hodnotil skutečnost, že HOS a DI zůstaly bez podpory. V. Havel, spoluautor manifestu a příznivých referencí o HOS (»...kdyby rok 1988 nepřinesl nic nového... než jen tento manifest... bylo by to dost« – *dok. č. 9*), dal v časopise *Sport* najevo svůj kritický vztah v tom smyslu, že HOS sází víc na manifestace než na koncepční práci<sup>13</sup>). Vůči občanským iniciativám vůbec zaujal V. Havel v Lidových novinách kritické stanovisko<sup>14</sup>). Soudil, že občanské iniciativy by se měly vyvarovat přečeňování vlastního významu, pocitu vedoucí role, vyhlašování deklamací na úkor drobné práce. Postupně však své stanovisko k demonstracím měnil, k 28. říjnu souhlasil s manifestací v centru Prahy a načrtnul k ní první verzi textu a na Den lidských práv, 10. prosinec 1989, sám připravoval manifestaci na Palackého náměstí (bez účasti dalších občanských iniciativ na pozvánce). Počítal hlavně s účastí signatářů Několika vět, sliboval si, že demonstrace bude určitým předělem v dalším vývoji země. 17. listopadu už však bylo všechno jinak.

Manifestace 21. srpna upevnila vnitřní soudržnost a solidaritu mezi českými a slovenskými signatáři HOS. Proběhla také v Brně, v Bratislavě, v Karlových Varech, v Ostravě, v Plzni a v Olomouci. Nejsilnější dopad, pokud se týká represí, měla na Slovensku. J. Čarnogurský, H. Ponická, M. Kusý, A. Selecký, V. Maňák byli obžalováni, protože vyzývali občany ke kladení květin na místo, kde byly zabity oběti v r. 1968. J. Čarnogurský a M. Kusý byli vzati do vazby.

PKV vydal k této události společně s pražskými, brněnskými a bratislavskými signatáři Prohlášení (*dok. č. 77*) a s DI ustavil Výbor pro osvobození slovenských demokratů (*dok. č. 85*). Represe slovenských demokratů vyvolala u signatářů HOS nespočetné projevy sympatií s nimi a řadu dalších protestních prohlášení.

HOS svou iniciativou byl pro Státní bezpečnost nebezpečný. K prvnímu výročí vzniku manifestu HOS připravovali signatáři vylepování plakátů s textem manifestu a proto v předvečer 15. října zadržela Státní bezpečnost organizátory akce P. Naumana, I. Maška, A. Šulce, a T. Zelenku. P. Nauman a I. Mašek byli obviněni podle par. 100 tr. zákona a byla na ně uvalena vazba za údajné rozšiřování protistátních tiskovin.

Po neshodě a nedorozumění v otázce účasti na manifestaci 21. srpna došlo k rychlému překonání rozkolu v občanských iniciativách. 12. října se konalo v restauraci Černý pivovar setkání čtyř nezávislých iniciativ ČDI, HOS, NMS a Obrody. Tyto iniciativy spolu s Chartou 77 vydaly prohlá-

šení, ve kterém doporučily občanům, aby 28. října na Václavském náměstí byli od 15 do 16 hod. přítomni manifestaci (dok. č. 117).

Tato poslední manifestace byla pro účastníky nezapomenutelná. Ulice jako obvykle byly přeplněny policejními vozy, od náměstí Jiřího z Poděbrad dolů po Vínohradské, od Masarykova nádraží k náměstí Republiky. Proud, který vyšel se státními vlajkami z Václavského náměstí Národní třídou po nábreží k nemocnici na Františku, kde ležel Václav Havel, nedošel. Na Palachově náměstí byl rozprašen obušky „bílých helem“ a kdekoli se vyskytl transparent, byl stržen a zdupán příslušníky STB v civilu. HOS šel na manifestaci s nápisy „Republiku si rozvracet nedáme“ a „Demokracii pro všechny“. Uniformovanými příslušníky vyklizené Václavské náměstí působilo v žlutošedém oparu jako přízrak ticha před bouří.

V druhém období HOS výrazně zdokonalil svou organizační strukturu. Měl již síť místních skupin v mnoha obcích a městech republiky, s mládeží a s dělníky, zorganizoval několik neoficiálních setkání v bytech a v restauracích. R. Battěk v článku »Jsem politickou opozicí« (dok. č. 106) vyznačil další úkoly, náročnější a v pravém slova smyslu politické: aktivní vystupování na veřejných schůzích v duchu manifestu, ovlivňování a získávání lidí ze státních struktur, dialogy s poslanci národních výborů a Federálního shromáždění. Pražský výbor HOS detailně rozpracoval organizační zásady práce a připravoval volby pražských obvodních skupin do Pražského výboru HOS. Místní skupiny pracovaly tak aktivně, že v řadě míst byly v listopadu 1989 schopny se rychle transformovat v Občanské fórum.

Čím víc se však vytvářely předpoklady pro to, aby se HOS stal širokým občanským hnutím, tím víc se projevovaly i dezintegrační tendence mezi vedoucími představiteli HOS. V. Benda začal organizovat křesťanskodemokratický klub v rámci HOS (dok. č. 125) poté, co bezúspěšně jednal s D. Kroupou a P. Bratinkou o společném postupu. Oba se v rámci HOS profilovali jako demokraté obecně demokratického zaměření, kteří už před listopadem měli jasnou představu o založení Občanské demokratické aliance. R. Battěk organizoval Společenství pro sociální demokracii, J. Kozlík, T. Zelenka a P. Nauman navázali na podzim kontakty s některými představiteli obrozeného proudu v lidové straně, ale neuspěli. V pozdějším vývoji HOS hájili původní principy manifestu jako občanského nadstranického seskupení.

Jakkoliv princip stran je normálním projevem demokracie a byl vlastně zakódován již požadavkem politického pluralismu v manifestu, pro přechodné období bylo třeba integrovat v HOS všechny síly k jednotnému postupu, k vypracování taktiky přechodu od totality k svobodné demokratické společnosti. Je otázkou, zda vytváření politických klubů HOS nakonec neoslabovalo přípravu koncepce příštích změn a postupu vůči KSČ a různým resortům státní správy. První kroky k integraci byly učiněny. Členové PKV HOS s DI, s Obrodou a s Nezávislým mírovým sdružením připravovali koordinační orgán či »kulatý stůl«. Jednali o tom od léta, ale ještě na počátku listopadu nedošli k dohodě. Na schůzce v bytě P. Bratinky se nepodařilo schválit text »Koordinační výbor československé opozice«. K jeho ustavení došlo až 18. listopadu.

O tom, zda HOS a ostatní nezávislé občanské iniciativy se dostatečně připravily na změnu společenských a politických poměrů, zapochyboval J. Hanák v samizdatových Lidových novinách: »Obávám se, že kdyby moc položila opozici seriózní a vážně míněný dotaz, jaký je maximální a minimální program, nastalo by velké mlčení<sup>15)</sup>.« Toto mínění a jiná podobná stanoviska, která se objevila bezprostředně po listopadových událostech 1989, reflektovala skutečnost, že listopadové události měly živelný průběh a že nezávislé občanské iniciativy se neprosadily na jednáních se zástupci moci. Dokumenty Charty 77, DI, HOS i Obrody však dostatečně svědčí o tom, že byly v celém opozičním hnutí nejkoncepčnější a to nejen v analytických rozbořech společnosti, ale i v programech politických změn.

V předtuše rozhodujících událostí DI, HOS a Obroda (dok. 113) poprvé vůbec vyslovily názor, že daná situace nemůže už dál být řešena existující vládou, ale že musí vzniknout nová vláda – vláda národní důvěry na základě nových svobodných voleb. Dále dokumenty dokládají, že v těchto občanských iniciativách včetně Charty 77 byla živá myšlenka občanského seskupení, representovaného Občanským či Národním výborem (později Občanským fórem).

Signatáři Hnutí za občanskou svobodu se v listopadové revoluci 1989 a v nově vzniklém Občanském fóru uplatnili velice výrazně. Z HOS vyšlo okolo 150 významných politiků, působících po listopadu 1989 ve Federálním shromáždění, v České národní radě, na významných ministerských postech, ve vládních orgánech a v politických stranách.

Vliv manifestu HOS »Demokracii pro všechny« se dále promítl do programu Občanského fóra. Také první programové prohlášení Občanského fóra »Co chceme« z 26. listopadu 1989 žádá novou ústavu, kodifikované právo v duchu mezinárodních platných zásad, nezávislé soudnictví, nový trestní řád, zrušení vedoucí úlohy strany, vstup do Evropy, tržní hospodářství a nové typy vlastnictví, sociální spravedlnost, nápravu životního prostředí, svobodu kultury, demokratizaci školství.

Při přípravě demonstrace 17. listopadu se angažoval Pražský výbor HOS. Se studenty připravoval demonstraci – několik dnů před 17. listopadem došlo v Praze 4 ke společnému jednání o průběhu pochodu. »Hosité« byli v otázce trasy průvodu radikální a od začátku prosazovali, aby průvod došel na Václavské náměstí, a v tomto směru ovlivňovali samotný průběh demonstrace.

Po 17. listopadu vstoupilo Hnutí za občanskou svobodu do třetí fáze své existence, která už přesahuje rámec této edice. Někteří vůdčí představitelé HOS – R. Battěk, V. Benda, P. Bratinka, D. Kroupa a j. – opustili HOS, aby se angažovali v zakládání politických stran. Ačkoliv HOS vstoupilo do struktury OF, žilo samostatně dál. Dál se v něm angažovali ti, kteří nechtěli vstoupit do žádných politických stran a chtěli HOS zachovat jako nadstranické seskupení (J. Štern, T. Zelenka a j.). Postupně v dalším vývoji razantně vystupovali v HOS mladí radikální signatáři, kteří v jeho rámci založili konzervativní pravicový klub v čele s P. Cibulkou, F. Kostlánem, M. Holatou ad.

Tak se uzavřelo disidentské období hnutí, které bezpochyby v historii Československa konce osmdesátých let zaslouží být zaznamenáno a zhodnoceno jako pozoruhodný a významný jev občanské aktivity posledních let »normalizace«.

Blanka Císařovská



Kritická vědecká edice »Hnutí za občanskou svobodu, 1988–1989« byla zpracována jako součást výzkumného úkolu Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR (dále ÚSD) nazvaného »Antitotalitní demokratická revoluce v listopadu 1989 v Československu«. Jejím cílem bylo soustředit, kriticky zpracovat a odborně i širší veřejnosti ve formě vědecké edice zpřístupnit dokumenty týkající se Hnutí za občanskou svobodu (dále HOS), tedy jednoho z nezávislých hnutí v předlistopadovém Československu a dokumentovat jeho podíl na rozbití totalitního systému moci.

Publikované dokumenty pokrývají období od 15. října 1988, kdy HOS vstoupilo do veřejnosti svým manifestem »Demokracii pro všechny«, do začátku prosince 1989, kdy se již projevil zásadní diferenační pohyb uvnitř hnutí, které se začalo i formálně štěpit. Široký heuristický záběr se týkal jak dokumentů vzniklých přímo z činnosti HOS, a to buď samostatně, nebo ve spolupráci s dalšími nezávislými iniciativami, tak dokumentů, které o činnosti a postojích HOS vypovídají tzv. »zvenku«, a tedy zprostředkovaně – např. různé informace a zprávy samizdatu, Rádia Svobodná Evropa (dále RFE) ad. Předmětem badatelského výzkumu byly v převážné většině dokumenty »centra« HOS, tedy koordinačního výboru a jeho aktivistů, a to především pražských a dle možnosti i bratislavských. V menší míře se podařilo soustředit dokumenty pražského výboru HOS, dokumenty z ostatních krajů nejsou v edici zastoupeny. Toto omezení vyplývá z faktických možností editorů a zůstává tak otevřená možnost dalšího výzkumu a zpracování tematiky HOS dle jednotlivých krajů. Pokud se týká dokumentů z činnosti skupin HOS, jsou zastoupeny víceméně jen jako ukázky získané zprostředkovaně ze samizdatu. I v tomto případě je cesta dalšího výzkumu otevřená.

Soustředěním dokumentů a pořízením jejich xerografických kopií vznikla ucelená sbírka dokumentárního materiálu o činnosti HOS (dále Sbíрка HOS). Jejím základem jsou xerografické kopie původních dokumentů vzniklých z přímé činnosti HOS, respektive z činnosti jeho aktivistů, v jejichž osobním držení jsou »originály«. Ti souhlasili s jejich publikováním a k tomu účelu i s jejich

kopírováním a byli ochotni vlastnoručním signováním xerografických kopií potvrdit autentičnost kopírovaných textů. Týkalo se to dokumentů uložených zejména u Rudolfa Battěka, Ladislava Lise, Pavla Naumana, Jiřího Kozelky a Martina Holaty, jimž především patří dík editorů. Tento relativně úzký, i když obsahově závažný soubor (ca 50 dokumentů), byl doplněn širokým výzkumem dalších pramenů, především samizdatů, v nichž byly jak dokumenty vzniklé přímo z činnosti HOS, tak »cizí« dokumenty o jeho činnosti (zprávy, informace, hodnocení, glosy atd.) Byla provedena zevrubná rešerše v revui *Alternativa* a ve *Zpravodaji HOS* vydávaných jeho aktivisty. Dále byla provedena komplexní heuristika v samizdatech *Informace* o Chartě 77, ve *Zpravodaji Čs. helsinského výboru*, v *Lidových novinách*, prohlédnut byl i *Sport* aj. V některých případech byl sledován i oficiální československý tisk – především tam, kde bylo vhodné upozornit např. na formy perzekuce, na postoj oficiální politické moci apod. V neposlední řadě byla sbírka doplněna xerografickými kopiemi textů vysílaných v *Rádiu Svobodná Evropa*, a to v tzv. politickém bloku *Události a názory*, a xerografickými kopiemi textů *Východoevropské informační agentury* (dále VIA); v obou případech bylo sledováno období říjen 1988 – prosinec 1989. Bohužel v případě relací *Svobodné Evropy* se nepodařilo získat dokumentaci za říjen a listopad 1988, neboť není obsažena ani v souboru relací RFE převezněném do ÚSD z Čs. dokumentačního střediska nezávislé literatury v Scheinfeldu, ani není k dispozici v archivu RFE v Mnichově. Editori se pokusili získat chybějící relace též přímou cestou od některého z pracovníků RFE, avšak rovněž marně. A tak pro počátky činnosti HOS tento pramen ve *Sbírce HOS* chybí a nemohl být využit ani v edici.

Už ve zvoleném způsobu heuristiky a sběru dokumentů se v plné míře projevila specifická práce se samizdatovými dokumenty. Jejich sběr je odborně i časově náročný a vychází z kombinování a vyhledávání různých pramenných zdrojů. V případě HOS bylo soustředěno více než 250 dokumentů a byly vyhotoveny jejich xeroxové kopie. Tak vznikla rozsáhlá *Sbírka HOS* uložená v ÚSD, která se stala základem pro zpracování edice.

Vstupní prací edičního záměru bylo rozřídění dokumentů do tří základních skupin, a sice na:

- a) dokumenty zásadní, které jsou publikovány in extenso jako základ edice – kvantitativně jde o více než polovinu všech soustředěných dokumentů,
- b) dokumenty doplňující, které jsou publikovány v poznámkovém aparátu buď celé, nebo jejich části vztahující se k dokumentům základním,
- c) dokumenty, jejichž obsah byl využit v poznámkovém aparátu např. pro objasnění tzv. vnějších vazeb dokumentů základních (zejména ohlas ve veřejnosti, reakce oficiálních míst, perzekuce původců aj.) a především pro prokázání autentičnosti publikovaných dokumentů.

Prokázání autentičnosti se opíralo o kritický rozbor textů dokumentů. Samizdatové dokumenty existovaly a kolovaly v mnoha opisech více či méně se lišících, při uveřejnění v samizdatu či při vysílání – např. v RFE – zaznamenávaly značné odlišnosti, a to jak formální, tak mnohdy i obsahové. Zdánilivě formální záležitost, tedy sestavení kritické edice na základě xerografických kopií dokumentů vyvstala jako metodologická a věcná. Částečně byla řešena signováním xerografických kopií původci »originálů«, tedy aktivisty HOS, v jejichž držení se původní texty nacházejí, což prokazuje shodu xerografické kopie s její předlohou. Obtížnější bylo vybrat k publikování autentický text ve smyslu jeho definitivního (konečného) znění v těch případech, kdy se vyskytoval v několika variantách – nezřídka v pěti i více verzích – lišících se mnohdy nejen formálně, ale i obsahově, přičemž např. každý »majitel« signoval svoji verzi jako autentickou. Je to dáno specifíčkou samizdatových dokumentů, způsobem jejich vzniku i rozšiřování. U jednotlivých »majitelů« – aktivistů HOS bývá jeden a týž dokument uložen v různých fázích zpracování, např. jako návrh, koncept, upravovaný a doplňovaný text, text definitivní, někdy datovaný, někdy bez data nebo s daty rozdílnými, bez podpisu, s podpisem s různými počty signatářů atd.

Tyto variace se nezřídka vyskytují při uveřejňování dokumentů v samizdatech, při jejich zveřejňování např. v RFE či ve VIA. Další otázky vyvstávají, je-li k dispozici vedle sebe text dokumentů přetištěných a tzv. předloh uložených v »osobních archivech« aktivistů HOS. Ve všech těchto případech se kritický rozbor dokumentů zaměřil na to, aby k publikování byla použita definitivní

verze textu dokumentu, která se po všech předchozích fázích zpracování, úprav, časových posunů, různého a často též doplňovaného signování, stala tou, jež bezprostředně oslovila veřejnost či jiného adresáta. Za tím účelem byly kriticky rozebrány a srovnány všechny existující (tedy editorům dostupné) verze konkrétního dokumentu po obsahové i formální stránce (prvopis – kopie, koncept, existence či neexistence podpisů, vsuvky, úpravy a jejich formální podoba), byly posuzovány otázky časové posloupnosti aj. a difference, které pozměňovaly obsah nebo formu dokumentu, byly vyznačeny v příslušné textové poznámce. Namnoze však ani takto prováděný kritický rozbor textů nedokázal ve všech případech odhalit všechny souvislosti a bylo třeba konzultovat s původci dokumentů a spolehnout se na jejich paměť. Editoři by jim chtěli v této souvislosti poděkovat za ochotnou spolupráci.

Výše naznačené řešení problémů autentičnosti dokumentů se odráží ve vědecko-informačním aparátu edice, který tak svým způsobem konkrétně ilustruje formy a způsoby práce disentu. Doložení autenticity dokumentů se promítá i v důsledném uvádění údaje o držiteli předlohy xerografické kopie v citaci dokumentů, samozřejmě v těch případech, kdy publikovaný dokument nebyl převzat z tisku či z rozhlasového vysílání.

Dokumenty zařazené do edice jsou uspořádány chronologicky a jsou označeny pořadovými čísly. Každý dokument je uveden datem, místem vydání a stručným záhlavním registrem.

Datování dokumentů a určení místa jejich vzniku je převzato z jejich textů. Na případy, kdy datum nebylo v dokumentu uvedeno a bylo z různých souvislostí »rekonstruováno«, upozorňují důsledně hranaté závorky a jim odpovídající archeografické poznámky. U dokumentů převzatých ze samizdatových textů, pokud nebylo datum uvedeno např. pod textem, se časové určení řídilo datem vydání příslušné tiskoviny a bylo rovněž vyznačeno hranatou závorkou a odpovídajícím archeografickým odkazem. Při zpracování regestů byla zvolena stručná forma informativního charakteru, která obsahuje obecnou charakteristiku formy i obsahu dokumentu, údaje o původci a adresátovi.

Přetiskované texty jsou převzaty z xerografických kopií autentických dokumentů (viz výše) a jsou, s výjimkou některých textů zařazených v poznámkách, publikovány v nezkráceném znění. Eventuální krácení textů dokumentů v poznámkách je důsledně graficky vyznačováno. Protože datum, místo vzniku a údaje o adresátovi jsou součástí záhlavního regestu, nejsou znovu přetiskovány v textech dokumentů. Drobné chyby v textech (např. vynechání písmena, slabiky, gramatické chyby, drobné písařské překlapy apod.) byly při prepisu opraveny bez poznámky, zásadnější opravy (např. doplnění vynechaného slova, možnost čtení překlpu v různém významu aj.) jsou vyznačeny hranatými závorkami a v případě potřeby se k nim vztahuje textová poznámka. Stylistické ani jiné úpravy nebyly prováděny, rovněž jména a názvy byly ponechány v původním znění, na vlastnoruční podpisy důsledně upozorňují textové poznámky. Pod textem každého dokumentu je ve zkratce uveden odkaz (citace) na jeho uložení, tj. název instituce a sbírky. Součástí citace je dále údaj o tom, kde je uložena předloha xerografické kopie, což v praxi znamená, že jako signatury byly zvoleny iniciály vlastníků předloh, eventuální původní místo jejich uložení. Např. citace ÚSD, Sb. HOS, RB, ... atd. znamená, že původní (autentický) dokument je v držení Rudolfa Battěka, citace ÚSD, Sb. HOS, Sch., ... atd. znamená, že původní dokument pochází z celku, který byl soustředěn v Čs. dokumentačním středisku nezávislé literatury v Scheinfeldu, odkud byl předán do ÚSD (řada těchto dokumentů má formu počítačových výtisků), citace ÚSD, Sb. HOS, RFE, ... atd. znamená, že dokument byl převzat z relací Svobodné Evropy. Dokumenty převzaté z tisku jsou citovány přímým odkazem na pramen – např. Zpravodaj HOS, č. 1, únor 1989, s. 2–3. Součástí citace dokumentů je dále údaj o formální podobě předlohy tisku a údaj o počtu stran této předlohy.

Vědecko-informační aparát edice zahrnuje úvod s částí historickou a archeografickou, poznámkový aparát k textům dokumentů, seznam nezávislých iniciativ, vyskytujících se v publikovaných textech, s jejich stručnou charakteristikou, seznam použitých zkratk, jmenný rejstřík a seznam publikovaných dokumentů.

Poznámkový aparát umístěný pod texty dokumentů obsahuje v jednotném číselném pořadí poznámky věcné a poznámky textové (archeografické). Textové poznámky vycházejí z kritického

rozboru dokumentů a pokrývají problematiku datování, autenticity dokumentů, reagují na různé varianty jednoho dokumentu a upozorňují na věcné i formální odchylky zásadnějšího charakteru, upozorňují dále na závažnější chyby a nepřesnosti v textu, důsledně odkazují na vlastnoruční podpisy na předlohách xerografických kopií, uvádějí rovněž údaje o vzájemných vazbách publikovaných dokumentů v pracích vydaných po listopadu 1989 atd. Věcné poznámky reagují na obsahovou stránku dokumentů a upřesňují pro uživatele některé faktografické údaje. Problematiké bylo zpracování těch věcných poznámek, které sledují tzv. vnější vazby dokumentů, tedy např. údaje o tom, zda se dokument skutečně dostal ke svému adresátovi a jaký ohlas o něj vyvolal, jaké byly reakce oficiálních vládních a politických orgánů atd. Důsledné zpracování věcných poznámek tohoto charakteru u všech dokumentů, které to vyžadovaly, bylo nad možnosti editorů, kteří v těchto případech v maximální možné míře využili paměť a zkušenosti původců dokumentů. Na to, že i tyto zdroje informací v některých případech selhaly, upozorňují v tomto smyslu formulované poznámky. Součástí poznámkového aparátu u některých dokumentů jsou doplňující nebo upřesňující dokumenty či jejich části, které se přímo vztahují k dokumentu publikovanému »nad čarou«. Jsou vždy uvedeny věcnou, časovou či osobní souvislostí s dokumentem hlavním.

Za dokumenty je zařazen chronologický přehled faktů o vzniku manifestu HOS Demokracii pro všechny, který shrnuje jeho genezi.

Pro rychlou základní orientaci uživatele je připojen seznam nezávislých iniciativ, které se vyskytují v textech dokumentů. Byly seřazeny abecedně a byl zpracován jejich stručný popis. Odkazuje na ně vždy příslušná poznámka pod textem dokumentu při prvním výskytu nezávislé iniciativy. Stručné charakteristiky byly zpracovány především s použitím publikace Jiřího Gruntoráda, „O nezávislých iniciativách“, Reprint – xerox, Praha 1989, samizdat, dále byly využity informace ČTK – „Zahraniční i domácí dokumentace“, další pramen tvořily „Informace o Chartě 77“, roč. 11/1988 a 12/1989.

Zpracování jmenného rejstříku reaguje na výskyt stovek jmen více či méně známých i neznámých v textech dokumentů. Podchycuje všechna jména vyskytující se v edici, tzn. v regestech, vlastních textech dokumentů a v podpisech k nim, i jména v poznámkovém aparátu. Uvádí příjmení a plná křestní jména, a to i v případech, kdy v textu jsou křestní jména uvedena zkratkou. Pouze v několika případech se nepodařilo křestní jméno zjistit a bylo ponecháno jen první písmeno. Jména jsou uváděna bez titulů.

Součástí vědecko-informačního aparátu je dále seznam všech vyskytujících se a použitých zkratek a seznam publikovaných dokumentů. Jeho smyslem je poskytnout přehlednou a rychlou orientaci v rozsáhlém textu edice a zachovávat proto v souladu s jejím uspořádáním chronologické řazení a průběžné číslování dokumentů.

Na realizaci edičního záměru spolupracovaly PhDr. Růžena Hlušíčková, CSc., výzkumná pracovnice Vojenského historického archivu v Praze a Ing. Blanka Císařovská, CSc., vědecká pracovnice Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. Heuristiku a sber základních dokumentů u aktivistů HOS a ověření jejich autentičnosti provedla B. Císařovská, která rovněž vybírala dokumenty z vysílání RFE a dokumenty z VIA. Heuristiku a výběr dokumentů v samizdatech prováděly společně R. Hlušíčková a B. Císařovská. B. Císařovská dále soustředila podklady k části věcných poznámek a k části charakteristik nezávislých iniciativ, napsala rovněž historickou část úvodu. Vlastní ediční práci provedla R. Hlušíčková, která roztříдила a uspořádala dokumenty, provedla jejich kritický rozbor a regestování, zpracovala vědecko-informační aparát včetně archeografického úvodu a edici připravila k tisku.

Růžena Hlušíčková

<sup>1)</sup> Dokument Charty 77 č. 2/87, *Charta 77*, ČSDS Scheinfeld, Archa, Bratislava 1990, s. 300-306.

<sup>2)</sup> O nesnadnosti a úskalích tohoto úkolu viz dopis V. Havla R. Battěkovi in: dok. 1 (poznámky).

<sup>3)</sup> Viz R. Battěk, *Chronologie prvního období vzniku Hnutí za občanskou svobodu a manifestu »Demokracie pro všechny«*. Viz též dok. 1 (poznámky).

<sup>4)</sup> Dopis R. Battěka přivezl do Rakouska posel, který jej adresátovi odeslal 3. října z Bad Deutsch Altenburg. Znění dopisu R. Battěka I. Medkovi viz dok. 1 (poznámky).

<sup>5)</sup> Text relace uložen ve sb. HOS v archivu ČSDS Scheinfeld.

<sup>6)</sup> Viz R. Battěk, *Chronologie prvního období vzniku HOS a manifestu »Demokracie pro všechny«*.

<sup>7)</sup> Milan Šimečka, Československo 1988 šance do konce století, *Alternativa*, č. 1, 1989, s. 68.

<sup>8)</sup> *Zpravodaj HOS*, 1990, mimořádné číslo, září, Obnova svěprávné obce.

<sup>9)</sup> *Čas Demokratické iniciativy*, Praha 1933, dok. 1, s. 21-23.

<sup>10)</sup> Z dopisu V. Prečanovi 11.10.1988:

... Možná, že se Ti moje názory budou zdát trochu extrémní. Ale snažil jsem se přece jen trochu o tom přemýšlet a píšu zcela otevřeně. Jeví se mi jako největší chyba dosavadního opozičního hnutí jeho malá masová opora a především důraz na morální stránku (žít v pravdě), což je věcí především jedinců a zvláště opět intelektuálů. Přitom ovšem vůbec nepodceňuji tuto stránku a mně to velmi vyhovuje. Ale neřeší to vůbec problém masovější opory opozičního hnutí. To podle mne lze najít jen mezi dělníky a mládeží (viz demonstrace 21.8.). Ale jak se jim přiblížit? Že to ovšem je nutné, ukazuje Polsko. Přitom nepodceňuji hospodářskou situaci, která mobilizuje dělníky. Ale taktika KOR se zdá správná. To byla cesta k spojení s dělníky obrana jejich zájmů. Ale to se u nás v podstatě neděje. Co se píše a napsalo o postavení dělníků, jak se jim ukazuje, jak žijí, jak jsou vykořisťováni apod., a to třeba i na rozboru situace v jedné fabrice. Vzpomínám si na dojem jedné známé z novojičínské fabriky na klobouky.

Totéž si myslím, že se týká i mládeže. Co o ní víme? Jedině tak se mi zdá, že lze překročit úzký rámec, v němž se doposud pohybujeme.

Proto se mi zdá, že vytyčování dalších programů, byť i už političtějších, není cesta, která by nás vyvedla z určité izolace. Ne že bych podceňoval i tuto programovou stránku, ale zdá se mi, že programy se přece jen pohybují v obecnější rovině, než je konkrétní rozbor situace jednotlivých vrstev a poskytování pomoci v konkrétních případech, jako tomu bylo v Polsku. Tak lze najít spojence, bez nichž nemůžeme nic udělat. A nejsem si jist, zda toto programové prohlášení je lepší či vůbec cestou k získání masovější opory. Nezdá se mi to.

Právě jsem vyslechl ze SE zprávu o založení Výboru sociální obrany (Iniciativy pozn. ed.), což si myslím je cesta, kterou bychom se měli ubírat.

Teď jsem právě dočetl ten manifest, zdá se mi to dlouhé a někdy i rozpomé. Například už v první části problém Masaryka, který je jednostranně vysvětlován. Ale i další body by byly diskutovatelné. Pak se mi zdá, že je to všechno příliš obecné a že to chce pokrýt vše. Zdá se mi, že je to opět platforma pro intelektuály. Byl bych zde skeptický jako Tigrid. Myslím opravdu, že práce a vývoj se může pohnout jen přes konkrétní práci. Například co pomůže provolání o svobodných odborech. Ty přece nejde zakládat shora. Musí se nejdříve získat důvěra lidí, a to jen tak, že se bude věnovat pozornost problémům dělníků. To je ona drobná práce a odtud vzniká občanská společnost. Nevím, zdá se mi, že jde o program, ale jak jej realizovat? Co dál? Kde a v čem bude konkrétní práce? Výbor sociální obrany, to je podle mě cesta...«

Archiv ČSDS v Scheinfeldu, evidenční č.1511/88.

<sup>11)</sup> Srv. Vilém Prečan, Demokratická revoluce ve vnějším impériu, *Svědectví*, roč. XII, č. 87, s. 529-530; *Alternativa*, č. 3, srpen 1989, str. 27-30.

<sup>12)</sup> Zdeněk Urbánek, O demonstracích, *Lidové noviny*, roč. 2, č. 5, květen 1989, s. 24.

<sup>13)</sup> Václav Havel, Terén, na který nevstoupím, *Sport*, září 1989, roč. 1, č. 3, s. 6-11.

<sup>14)</sup> Václav Havel, Hodina mezi ztroskotancem a politikem, *Lidové noviny*, roč. 2, č. 10, říjen 1989, s. 1-2.

<sup>15)</sup> Jiří Hanák, Kozjaritivy mezi námi, *Lidové noviny*, roč. 2, č. 4, duben 1989, s. 6-7.

## CHRONOLOGIE PRVNÍHO OBDOBÍ VZNIKU HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU A MANIFESTU »DEMOKRACII PRO VŠECHNY«

**1988**

**16.9., pátek – 17.9., sobota:**

Jednání na Hrádečku u Václava Havla se zúčastnili: Pavel Nauman, Ladislav Lis, Jiří Kantůrek, Radim Palouš, Jan Štern, Jaroslav Šabata, Rudolf Battěk a 17.9. i Alexandr Vondra. Prodiskutovala se celková koncepce, zaměření a organizace hnutí i principy předpokládaného ustavujícího textu – manifestu. V. Havlovi byly ponechány všechny přípravné texty s tím, že se pokusí o ucelené znění.

**21.9., středa:**

Martin Palouš přivezl z Hrádečku návrh textu manifestu a předal ho u Dany Němcové s dopisem Václava Havla Rudolfu Battěkovi.

**22.9., čtvrtek:**

O návrhu textu manifestu a dalším postupu jednají Jiří Kantůrek, Václav Benda, Pavel Nauman a Rudolf Battěk.

**23.9., pátek:**

O manifestu a průběhu rozhovorů na Hrádečku je informován Ladislav Hejdánek. Uskutečnilo se další jednání s Václavem Bendou, který slíbil dodat své připomínky. Rudolf Battěk jedná s Pavlem Naumanem o schůzi »redakční rady«.

**25.9., neděle:**

Schůzka pražské redakční rady ve vile československo-sovětské obchodní komory, kde Pavel Nauman pracoval jako noční hlídač. Schůzky se zúčastnili Jan Štern, Václav Benda, Jiří Kantůrek, Pavel Nauman, Ladislav Lis a Rudolf Battěk.

**27.9., úterý:**

V Brně jednají o manifestu Jaroslav Šabata, Tomáš Hradflek, Jan Šimsa, Jaroslav Mezník a Rudolf Battěk.

**28.9., středa:**

V Bratislavě se sešel Rudolf Battěk a Jaroslav Šabata s Miroslavem Kusým a Jánem Čarnogurským. Oba slovenští přátelé souhlasili se signováním konečného znění manifestu a s členstvím v Koordinačním výboru.

**29.9., čtvrtek:**

V Cyrilově se Milan Šimečka seznámil s návrhem manifestu, souhlasil s jeho signací a přislíbil účast při konečné redakci textu 7.10. v Praze.

**30.9., pátek:**

Rudolf Battěk zaslal Ivanu Medkovi do Vídně návrh manifestu s tím, že dokument není definitivní a musí být zatím embargován.

**7.10., pátek:**

Celostátní redakce manifestu. Přítomni Jan Štern, Jaroslav Šabata, Pavel Nauman, Václav Benda, Jiří Kantůrek, Milan Šimečka, Ladislav Lis a Rudolf Battěk. K dispozici byly připomínky Mira Kusého, Miloše Rejchrt, Ivana Dejerala, Jakuba Trojana, Ladislava Hejdánka, Jána Čarnogurského a Jaroslava Mezníka. Bylo dohodnuto, že signatáři budou uváděni bez adres a nebude se uvádět z bezpečnostních důvodů složení Koordinačního výboru, jehož členové, jako iniciativní jádro hnutí, musí začít pracovat.



**11.10., úterý:**

Václav Havel zpracoval jazykovou korekturu textu.

**12.10., středa:**

Rudolf Battěk domlouvá s Karlem Srpem předání manifestu k rozmnožení tiskem ve 4000 exemplářích. Neúspěšný pokus odeslat manifest přes cizí zastupitelský úřad do Vídně do Hlasu Ameriky Ivanu Medkovi. Teprve prostřednictvím Jiřiny Šiklové a Viléma Prečana se manifest dostává k Ivanu Medkovi.

**13.10., čtvrtek:**

Telefonický rozhovor s Vilémem Prečanem a Ivanem Medkem o dodání manifestu a embargu na jeho odvysílání do soboty 15.10.1988. Drahuše Proboštová udělala opis definitivního znění manifestu k rozmnožení.

**14.10., pátek:**

Průběžně je doplňován počet signatářů – asi 40 přihlášek z Moravy a 7 ze Slovenska. Souhlas 12 signatářů se zveřejněním jejich kontaktních adres, na které se mohou další občané přihlásit k manifestu.

**15.10., sobota:**

Rozhlasová stanice Hlas Ameriky odvysílala celý text manifestu, včetně jmen a dvanácti kontaktních adres. Text manifestu odvysílala také rozhlasová stanice Svobodná Evropa.

Rudolf Battěk<sup>1)</sup>

---

<sup>1)</sup> Převzato z pamětního tisku pro účastníky setkání v Praze 16.10.1993 k 5. výročí vydání manifestu *Před pěti lety 15.10.1988 vydalo Hnutí za občanskou svobodu manifest »Demokracie pro všechny«* (autoři Rudolf Battěk, Jiří Kozelka a Jan Štern.